

Sborník

z VI. mezinárodní vědecké konference

studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd

Olomouc, 26. dubna 2017

Tomáš Hubálek (ed.)

Tomáš Hubálek (ed.)

Sborník
z VI. mezinárodní vědecké konference
studentů
doktorských studijních programů
v oblasti společenských věd

Olomouc, 26. dubna 2017

- Visegrad Fund
- •

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Tento sborník neprošel jazykovou korekturou a odpovědnost za jazykovou a obsahovou správnost, stejně jako za přesnost uvedených zdrojů, nesou autoři.

Všechny texty v tomto sborníku prošly anonymním recenzním řízením.

• Visegrad Fund

Vznik sborníku byl podpořen Visegrádským fondem jako součást projektu
Sociální, kulturní, etické a politické aspekty migrace
v kontextu občanského vzdělávání (ID 21610139)

Copyright © Univerzita Palackého, Olomouc, 2017

Copyright © Otakar Bureš, Sylvie Burianová, Hana Horáková, Julia Kolesnichenko,
Daniela Olejárová, Tereza Smékalová, Lenka Meravá, Josef Bartošek,
Barbora Císařová, Jana Křehlíková, Jan Jirků

Czech Edition © Nakladatelství Epochá, Praha 2017

ISBN 978-80-7557-091-8

Obsah

OBÁLKA	1
COPYRIGHT	3
HISTORIE.....	6
Migrace jako zdroj tolerance.....	7
<i>Josef Bartošek</i>	
Československé židovské vystěhovalectví do Izraele	17
<i>Mgr. Barbora Císařová</i>	
Poválečné migrace ve městě Brně a jejich srovnání s pohraničím	28
<i>Jana Krehlíková</i>	
MÉDIA.....	37
Projevy předpojatosti ve zpravodajství o migrační krizi poskytovaném českou komerční televizní stanicí Prima	38
<i>Jan Jirků</i>	
POLITOLOGIE A RELIGIONISTIKA	50
Kosmopolitismus jako proces uznání druhých.....	51
<i>Otakar Bureš</i>	
Komise jako aktér migrační politiky	60
<i>Sylvie Burianová</i>	
Fenomén migrace v Novém zákoně	68
<i>Hana Horáková</i>	
Migrace jako způsob existence starověrců.....	74
<i>Julia Kolesnichenko</i>	

SOCIOLOGIE A ETIKA	79
Fenomén kultúry buddhizmu: Schopenhauerova recepcia etiky budhizmu a jej prínos pre spoločnosť	80
Lenka Meravá	
Procesy akulturácie u krátkodobých migrantov	87
Daniela Olejárová	
Česko-arabské vzťahy na Teplicku	105
Tereza Smékalová	
TIRÁŽ	114

Procesy akulturácie u krátkodobých migrantov

The Processes of Acculturation in Sojourners

Daniela Olejárová

Anotácia: Článok predstavuje najčastejšie psychologické prístupy k skúmaniu akulturácie. Taktiež popisuje vplyv krátkodobého kontaktu s cudzou kultúrou na sociálny a psychologický vývin mladých dospelých. Prezentuje výsledky kvalitatívnej štúdie o procesoch akulturácie u troch mladých dospelých pochádzajúcich ze Slovenska, ktorí absolvovali ročný zahraničný pobyt. Údaje boli získané formou pološtruktúrovaných rozhovorov. Analýza sa zameriava predovšetkým na identifikovanie priebehu akulturácie počas ich pobytu v cudzej kultúre.

Klúčové slová: akulturácia, procesy akulturácie, akulturačný stres, krátkodobá migrácia, sojourners / krátkodobí migranti, medzikultúrna komunikácia, medzikultúrna adaptácia.

Summary: The article outlines the most common psychological approaches to studying acculturation. In addition, it outlines the impact of a short-term contact with a foreign culture on social and psychological development of young adults. It describes the results of a qualitative study on the acculturation processes of three young adults from Slovakia after having finished a year-long international stay. The data were collected through semi-structured interviews. The analysis concerns primarily with identifying the course of acculturation in young adults during their stay in a foreign culture.

Key words: Acculturation, Processes of acculturation, Acculturative stress, Short-term migration / sojourning, Sojourners, Cross-cultural communication, Cross-cultural adaptation.

1 Úvod

V situácii, keď desaťtisíce utečencov klopú na dvere Európy, otázka migrácie sa stáva veľmi aktuálna pre všetkých zúčastnených. Krajiny strednej Európy, vrátane Česka

a Slovenska, začínajú byť prekvapené, že fenomén migrácie sa začína dotýkať aj ich. A to nielen spôsobom, že my sami sme krajiny pôvodu migrantov, ako to doteraz bolo po desaťročia. Situácia sa mení v tom, že sa stávame krajinami, ktoré musia prijať migrantov z mimoeurópskych krajín. A zdá sa, že na túto výzvu nie sme pripravení.

V čom je migrácia tak zaujímavá z psychologického hľadiska? Ľudia putujú z krajiny do krajiny, z kultúry do kultúry už po stáročia a tisícročia. Migrácia je starý fenomén. Na prvý pohľad je to „len“ cestovanie. Pri hlbšom skúmaní však možno vnímať, že viaceré faktory majú vplyv na prežívanie stretnutia s inou kultúrou. Medzi také patrí napríklad motivácia pre opustenie svojej domovskej krajiny alebo postoje na strane jednotlivcov prijímajúcej krajiny.

Do veľkej miery sa migrácia dlhodobo týkala predovšetkým typicky imigrantských krajín ako napr. Spojené štáty, Kanada, Austrália či Nový Zéland, ktoré historicky vznikli vďaka obrovskej imigrácii. Preto ani neprekvapuje, že hlavní predstavitelia odbornej psychologickej diskusie na tému akulturácie – ako procesu prispôsobovania sa cudzím kultúram – pochádzajú práve z týchto krajín. Čo však akulturácia presne je? V čom existujú odlišnosti medzi rôznymi prístupmi? Ako je chápaná v našich krajinách? Cieľom tohto článku je zodpovedať tieto základné otázky, umožniť čitateľovi získať základný prehľad o chápaní akulturácie v rámci súčasného stavu teórie a výskumu a tiež prezentovať prvotné výsledky z vlastného skúmania.

Akulturácia je pomerne starý fenomén, keďže už Platón sa zapodieval vzťahmi medzi kultúrami. Samotné slovo „akulturácia“ však bolo použité na označenie tohto fenoménu až v roku 1880 (Rudmin, 2009). Je zaujímavé, že historicky boli príslušníci imigrujúcich národov považovaní dominantným národom za nevedomých, nehygienických a náchylných k zdravotným problémom (tak fyzickým ako aj mentálnym). V tom čase sa navyše akulturácia vnímala viac ako prijatie noriem, zvykov a postupov dominantnej kultúry a očakávalo sa, že tým prispieva k zlepšeniu zdravia a celkového fungovania.

V minulosti si tento odborný termín osvojili hlavne dve vedné disciplíny – antropológia a sociológia. V roku 1880 Powell navrhol, aby pojed "akulturácia" označoval psychologické zmeny, ktoré boli podnetené medzikultúrnou imitáciou (citované v Sam & Berry, 2006). Granville Stanley Hall bol pravdepodobne prvým psychologom, ktorý v roku 1904 argumentoval, že učenie sa druhej kultúre je podobné učeniu sa prvej kultúre. Avšak v 20-tych rokoch 20. storočia bol autormi ako Bartlett, Miller a Park (podľa Rudmin, 2009) aj nadálej rozvíjaný prístup, že akulturácia predovšetkým spôsobuje psychické poruchy a prispieva k sociálnemu vylúčeniu.

V roku 1936 komisia Vedeckej rady pre spoločenské vedy USA vytvorila formálnu definíciu pojmu pre antropologické a sociologické výskumné ciele. Táto definícia sa zameriavala na zmeny v kultúre na kolektívnej a supraindividuálnej úrovni (Rudmin, 2009). Aj najcitovanejšia, hoci kontroverzne vnímaná definícia pochádza z toho istého

roku. Antropológovia Redfield, Linton a Herskovitz tvrdia, že „pod akulturáciou rozumieme fenomény, ktoré vznikajú, keď skupiny jednotlivcov prídu do kontinuálneho priameho kontaktu, čo následne spôsobí zmeny v pôvodných kultúrnych vzorcoch jednej alebo obidvoch skupín“ (citované vo Van Oudenhoven & Ward, 2013).

V čom spočíva kontroverznosť tejto definície? Mnohí autori spochybňujú jej využiteľnosť v psychologickom výskume (Rudmin, 2009; Chirkov, 2009). Definuje totiž akulturáciu na skupinovej úrovni a neberie ohľad na procesy, ktoré sa odohrávajú na úrovni jednotlivca, čo je podstatou psychologického štúdia daného javu. Navyše podporu zameranie na minoritné skupiny a problémy, ktoré môžu vytvárať pre spoločnosť. V dôsledku toho psychologický výskum akulturácie bol vo svojich počiatkoch zameraný na podrobne skúmanie negatívnych stereotypov o príslušníkoch menšíň (viď Rudmin, 2009). Navyše to viedlo k zameraniu sa na negatívne aspekty medzikultúrneho kontaktu ako napr. akulturačný stres alebo kultúrny šok (Kostohryz, Wells, P. C., Wathen, & Wilson, 2014). Len v posledných desaťročiach je vidno posun smerom k vnímaniu akulturácie ako príležitosti pre kultúrne učenie (Masgoret & Ward, 2006) alebo osobnostný rozvoj (Geeraert & Demoulin, 2013; Dewaele & Stavans, 2014).

Ako však potom možno definovať akulturáciu? V prvom rade treba zdôrazniť, že neexistuje jednotný prístup. Rôzne vedecké disciplíny majú svoj vlastný spôsob, ako pristupovať k definovaniu daného konceptu. Sociológia zdôrazňuje migráciu sociálnych skupín a ich následnú adaptáciu na skupinovej úrovni. Antropológia sa zameriava na samotnú kultúru. A psychológia zdôrazňuje zmeny, ku ktorých dochádza na individuálnej úrovni jednotlivca, ktorý je v kontakte s inou kultúrou.

Berry (Sam & Berry, 2006), ako dominantný autor v danej oblasti, chápe akulturáciu ako „proces kultúrnej a psychologickej zmeny, ktorá je dôsledkom kontinuálneho kontaktu medzi ľuďmi pochádzajúcimi z rôznych kultúrnych prostredí“ (s. 27). Tento prvotný kontakt vedie k vytvoreniu pluralitných spoločností, ktorých súčasťou sú viaceré kultúrne, lingvisticke alebo náboženské entity, ktoré v nich žijú. Berry (tamtiež) za kľúčové predpoklady a charakteristiky považuje viacero faktorov. Po prve, to je kontakt medzi prinajmenšom dvoma kultúrnymi skupinami alebo jednotlivcami, ktorí zdieľajú priamu skúsenosť kontinuálnej interakcie. Po druhé, existuje vzájomný alebo recipročný vplyv medzi dvoma subjektmi medzikultúrneho kontaktu. A po tretie, dostaví sa zmena v procese alebo výsledku akulturácie na úrovni jednotlivca alebo skupiny. Rudmin (2009) však argumentuje, že akulturácia by mala byť definovaná jednoducho ako „osvojenie si druhej kultúry“.

Historicky boli teoretické prístupy k akulturácii ovplyvnené dvoma hlavnými prúdmi. Prvý z nich bol silno zameraný na výskum negatívnych stereotypov voči menšinám. Druhý prepájal teóriu akulturácie so stresom (Rudmin, 2009). V posledných desaťročiach možno vidieť trend posunu dôraz mierne smerom k vnímaniu akulturácie ako

príležitosti pre osobnostný rozvoj. Netreba ju vnímať len ako „patologickú“ životnú udalosť, ktoré vedie k problémom v adaptácii. Je nutné ju vnímať rovnakým spôsobom ako iné životné výzvy, ktoré každý jednotlivec musí zvládať v priebehu života. Diskusia o akulturácii, hoci niekedy sama osebe mätúca, je navyše prepojená ešte s dvoma blízkymi pojмami – enkulturácia a interkulturácia. Každý z nich popisuje proces adaptácie pri kontakte s kultúrou, avšak význam každého je odlišný.

Enkulturácia je koncept, ktorý sa viaže k procesu socializácie v rámci spoločnosti. Možno ju chápať ako osvojenie si spoločenských noriem, hodnôt, správaní, jazyka a iných prvkov kultúry, ktorej je jednotlivec súčasťou, inými slovami ako „vrastanie do kultúry“. Akulturácia znamená podobný proces len s jedným podstatným rozdielom. Vždy sa očakáva, že tento proces nastane pri kontakte dvoch rôznych kultúr. Podľa autorov Berry, Kim & Abreu (citované v Yoon & Langrehr, 2011) je akulturácia preto najčastejšie považovaná za kultúrnu socializáciu v rámci majoritnej kultúry. Enkulturácia na druhej strane predstavuje udržanie si (napr. pre prvú generáciu imigrantov) alebo kultúrnu socializáciu (napr. pre druhú alebo tretiu generáciu imigrantov) vlastnej kultúry jednotlivca. Viaceré výskumné štúdie tiež konštatujú, že akulturáciu a enkulturáciu možno vnímať ako bilineárnu kultúrnu socializáciu, ktorá prebieha naprieč viacerými dimenziami pomocou dynamickej interakcie jednotlivca s okolitými systémami (Yoon et al., 2012; Yoon & Langrehr, 2011).

Interkulturácia je blízky koncept, ktorý je možné nájsť z veľkej miery hlavne vo francúzskej psychologickej literatúre. Tá, na rozdiel od akulturácie, kladie dôraz na interné psychologicke prispôsobenie a s tým súvisiace konfliktné procesy (Gaultier & Yahyaoui, 2015). Rovnako zdôrazňuje záujem o „vytvorenie nových kultúr“ na úrovni jednotlivca aj spoločnosti (Sam & Berry, 2006). Mbodj (citované v Guerraoui, 2009, s. 198) prvýkrát uvádzá daný pojem v článku z roku 1982, ktorý ju definuje ako „dynamické ekvilibrium medzi enkulturáciou a akulturáciou“. Z toho vyplýva, že interkulturácia je dôsledkom „dialektického pôsobenia týchto dvoch procesov“. Navyše Gaultier & Yahyaoui (2015) uvádzajú, že interkulturácia „v multikultúrnej situácii sa vzťahuje k psychickým procesom, vďaka ktorým výsledkom štruktúrovania osobnosti nie je len zväčšenie alebo zmenšenie plurality, ako je to v prípade akulturácie, ale jej výsledkom sú komplexné vnútorné psychologicke procesy, ako napr. ‚prepojenie‘, ‚oddelenie‘, ‚prekročenie‘ a ‚sublimácia‘ danej plurality“ (s 45).

2 Poznámky k metodológii skúmania procesov akulturácie

Model, ktorý po dlhé desaťročia dominoval psychologickej diskusii o akulturácii, pochádza od kanadského psychológa Johna Berryho (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006; Berry & Sabatier, 2011; Sam & Berry, 2006; Berry & Sabatier, 2010). Základom je predpoklad vzniku akulturačného stresu pri kontakte dvoch odlišných kultúr, proces zvládnutia a následnej adaptácie. Rozlišuje skupiny migrantov na základe

typov mobility ako aj motivačných faktorov pre migráciu (tzv. „pull“ alebo „push“ motivácie). Medzi základné skupiny, ktoré existujú v rámci väčšinových kultúr, patria etnokultúrne skupiny a pôvodní obyvatelia, ktorí dlhodobo žijú na území väčšinovej kultúry. Rozlišuje štyri skupiny migrantov s ohľadom na dĺžku pobytu v cudzej krajinе – dlhodobí imigranti, krátkodobí migranti (sojourners), utečenci a žiadatelia o azyl.

Imigranti dlhodobo žijú v cudzej kultúre na základe svojho dobrovoľného rozhodnutia. Krátkodobí migranti (tzv. sojourners) tvoria samostatnú skupinu, ktorá sa odlišuje od dlhodobých imigrantov hlavne z hľadiska dĺžky a dôvodov ich pobytu v cudzej kultúre. Utečenci ako aj žiadatelia o azyl opúšťajú svoju domovskú krajinu nedobrovoľne, a v tom je základný rozdiel oproti predchádzajúcim dvom skupinám. Utečenci však žijú na území väčšinovej kultúry dlhodobo, zatiaľ čo žiadatelia o azyl len dočasne – kým neprebehne proces získania statusu utečenca, ktorý môže dotyčná osoba získať v inej krajinе.

Berryho model akulturácie berie do úvahy rôznorodosť stratégií, ktoré môžu využívať menšinové skupiny ako aj väčšinová spoločnosť. Základ tvoria dve kľúčové otázky. Prvá zistuje, či pre dané skupiny majú vzájomné vzťahy nejakú hodnotu a či ich vyhľadávajú. Druhá sa zameriava na to, či kultúrna identita daných skupín a zvyky ich pôvodnej kultúry majú pre nich takú hodnotu, že si ich chcú udržať. Tieto dve otázky tvoria osi modelu akulturačných stratégii, v rámci ktorých je možné identifikovať štyri stratégie pre etnokultúrne skupiny aj väčšinovú spoločnosť. Príslušníci etnokultúrnych skupín môžu voči väčšinovej spoločnosti zaujať postoj integráce, asimilácie, separácie a marginalizácie. Na druhej strane väčšinová spoločnosť môže voči migrantom zaujať postoj multikulturalizmu, stratégie „melting pot“, segregácie alebo vylúčenia.

Berryho model ako celok kladie kľúčový dôraz na koncept akulturačného stresu, copingu a adaptácie ako kľúčových mechanizmov v rámci procesu akulturácie. Tento pohľad na akulturáciu, ktorý zdôrazňuje vo veľkej miere akulturačný stres, bol prvýkrát prezentovaný v roku 1970. Napriek tomu, že pojem kultúrneho šoku (použitý prvýkrát antropológom K. Obergom v roku 1960) sa niekedy vníma ako synonymum akulturačného stresu, Berry preferuje druhý pojem (Berry, 2006). Uvádza dva hlavné dôvody, a to, po prvej, slovo „šok“ má negatívnu konotáciu a, po druhé, akulturačný stres lepšie popisuje podstatu procesu akulturácie, ktorý sa podobá na procesy, akými sa jednotlivci vyrovňávajú s negatívnymi životnými skúsenosťami formou copingu.

Tento model mal dlhé roky dôležité implikácie pre teoretické uvažovanie o akulturácii ako aj metodologické prístupy k operacionalizácii daného pojmu. V súčasnosti sa mnohými vedcami považuje v niektorých ohľadoch za zastaralý, ba dokonca až prekonaný (Chirkov, 2009; Rudmin, 2009; Lopez-Class, Castro, & Ramirez, 2011). Navyše viaceré štúdie sa zameriavalí na priame skúmanie prepojenia procesu

akulturácie s úrovňou stresu (Geeraert & Demoulin, 2013; Kus-Harbord & Ward, 2015) a nepotvrdili nárast stresu v procese adaptácie.

Korene Wardovej prístupu prístupu kultúrneho učenia možno nájsť v sociálnej a experimentálnej psychológií, predovšetkým v práci Argylovej týkajúcej sa sociálnych zručností a interpersonálneho správania. Colleen Ward, novozélandska psycholo-gička, formulovala teoretické základy tohto prístupu ešte koncom 90tych rokov 20. storočia. Celkovo je prístup kultúrneho učenia založený na hlavnom predpoklade, že „medzikultúrne problémy vznikajú, pretože kultúrni nováčikovia majú problém zvládať dennodenné spoločenské stretnutia [;] adaptácia preto prichádza vo forme naučenia sa zručnostiam špecifickým pre danú kultúru, ktoré sú vyžadované v novom kultúrnom prostredí“ (Masgoret & Ward, 2006, s. 58).

Tento prístup vychádza z toho, že ovládanie jazyka a širšie komunikačné kompetencie sú kľúčové predpoklady socio-kultúrnej adaptácie, pretože sú nevyhnutné pre efektívne sociálne interakcie. Vo všeobecnosti platí, že jednotlivci, ktorí putujú do inej kultúry, budú vždy nútení preukázať – aspoň do určitej miery – zvládnutie jazyka komunity, ktorá ich prijíma. Na jednej strane sú jazykové zručnosti dôležité pre zvládanie denných úloh a nadviazanie sociálnych kontaktov v cudzej krajine. Na druhej strane úspešné zvládnutie tohto má dopad na celkovú kvalitu a kvantitu medzikultúrnych interakcií.

Prístup kultúrneho učenia tiež zdôrazňuje dôležitosť sociálnych zručností a sociálnych interakcií. Počas nich sú jednotlivci z rôznorodých kultúr nútení identifikovať a pochopiť medzikultúrne rozdiely vo svojej verbálnej a neverbálnej komunikácii, svojich pravidlách, zvykoch, normách a praktikách, ktoré môžu viesť k nepochopeniam. Autori aj prívrženci tohto modelu argumentujú, že podľa nich práve on predstavuje alternatívu k zastaraným klinickým prístupom, ktoré sa vo veľkej miere ešte stále využívajú pri skúmaní akulturácie.

Interaktívny akulturačný model berie do úvahy okrem psychologických premenných aj kontext verejnej politiky – hlavne politík, ktoré prijímajú štaty v oblasti imigrácie a integrácie. Bourhis, Moise, Perreault, & Senecal ešte koncom 90tych rokov predstavili svoje dopracovanie Berryho modelu. Navrhli spôsob, ako pohľad minority a majority na akulturáciu môže ovplyvniť formu ich vzájomných vzťahov medzi skupinami. Autori tiež zdôrazňujú fakt, že „integračné politiky môžu mať rozhodujúci dopad na akulturačnú orientáciu tak imigrantov ako aj členov hostiteľskej komunity“ (s. 373).

Ich prístup berie do úvahy, nad rámec Berryho modelu, aj externé vplyvy vonkajšieho kontextu, ako napr. politickú situáciu alebo hlavné hnutia občianskej spoločnosti, ktoré môžu mať vplyv na vzájomné mentálne reprezentácie každej skupiny a tiež celkový akulturačný proces. Interakcia medzi akulturačnými stratégiami obidvoch skupín ovplyvňuje vzájomné vzťahy týchto skupín.

Bourhis et al. nespochybňujú základné prvky Berryho modelu, ani jeho kľúčové otázky, ktoré slúžia pre určenie akulturačných orientácií tak imigrantov ako aj hostiteľskej komunity. Naopak, snažia sa jeho model zobrať ako základ a len ho doplniť. Aj podľa nich zvolené akulturačné stratégie závisia od túžby jednotlivcov udržať si svoju pôvodnú kultúru a tiež od ich záujmu prijať kultúru hostiteľskej spoločnosti. Základný rozdiel medzi týmito dvoma prístupmi je však v počte akulturačných orientácií imigrantov aj hostiteľkej komunity – je ich päť a nielen štyri. Ďalšiu odlišnosť možno nájsť v názvoch, ktoré používa. Pri imigrantoch Bourhis používa termín „anómia“ namiesto „marginalizácia“. U hostiteľskej komunity Berryho pojem „multikulturalizmus“ nahradza slovom „integrácia“ a termín „asimilácia“ používa namiesto „melting pot“.

Za piatu stratégiu považujú individualizmus (Bourhis, Moise, Perreault, & Senecal, 1997). Ten definujú ako „orientáciu, v rámci ktorej členovia hostiteľskej komunity definujú sami seba a iných ako jednotlivcov a nie ako členov skupinových kategórií, ako sú imigranti alebo členovia hostiteľskej komunity. Jednotlivci považujú osobné charakteristiky individuálnych bytostí za dôležitejšie ako ich príslušnosť k jednej alebo druhej skupine.“ (s. 381). Ako ďalší z rozdielov v chápaní tohto prístupu a interaktívneho akulturačného modelu je vnímanie integračnej stratégie. Podľa Berryho ju možno považovať za najviac adaptívnu zo všetkých stratégií. Avšak Bourhis tento predpoklad napáda tým, že berie do úvahy aj premenné spojené s prostredím.

Viaceré štúdie publikované v posledných sa odvolávajú na interaktívny akulturačný model (napr. Kus-Harbord, L. & Ward, C., 2015 alebo Bhatiaa & Ram, 2009). Mnohými výskumníkmi je práve interaktívny akulturačný model vnímaný s entuziazmom ako dopracovanejší teoretický rámec, ktorý umožňuje väčšiu flexibilitu pri štúdiu a popis akulturačných procesov oproti Berryho modelu.

V odbornej psychologickej literatúre možno nájsť aj iné teoretické modelu akulturácie (napr. konkordačný model akulturácie, ktorý popisuje (Horenczyk, Jassinskaja-Lahti, Sam, & Vedder, 2013 alebo integrovaný akulturačný model sociálnej identity imigrantov vypracovaný autormi Mana, Orr, & Mana, 2009). Avšak predstavené prístupy možno považovať za tri najviac používané a najcítovanejšie v rámci psychologickej literatúry aj výskumných štúdií ako ich teoretický rámec, z ktorého výskumníci vychádzajú.

2.1 Náčrt problematiky výskumu akulturácie krátkodobých migrantov

Metodika kvalitatívnej štúdie

Nasledujúci text prezentuje výstupy z kvalitatívneho výskumu, ktorý bol realizovaný v priebehu novembra a decembra 2016. Cieľom výskumu bolo zistiť, ako prebieha akulturácia u mladých ľudí zo Slovenska vo veku od 20-30 rokov v dôsledku krátkodobého kontaktu s inou kultúrou počas študijného alebo pracovného pobytu. Vychádzal

z teoretických koncepcí Berryho (akulturačný stres) a Wardovej (kultúrne učenie), na základe ktorých bolo definované zameranie kvalitatívnej výskumnej štúdie.

Hlavný dôraz bol kladený na skúmanie štyroch oblastí. Každá z nich bola zadefinovaná ako samostatná výskumná otázka: (1) Ako prebieha akulturácia u mladých dospelých zo Slovenska počas pobytu v inej kultúre?, (2) Aké zvládacie mechanizmy najčastejšie využívajú mladí dospelí pre zvládnutie procesov akulturácie?, (3) Aké procesy akulturácie prebiehajú u mladých dospelých po návrate do ich pôvodnej kultúry?, (4) K akým trvalejším zmenám v psychike dochádza u mladých ľudí po zážitku kontaktu s inou kultúrou?. Detailnejšia štruktúra výskumných otázok s prepojením na osnovu rozhovoru je uvedená v tabuľke č.1.

Tabuľka č. 1: Štruktúra výskumných otázok v rámci kvalitatívneho prieskumu

Hlavná výskumná otázka:	
Ako prebieha akulturácia u mladých ľudí zo Slovenska vo veku od 20-30 rokov v dôsledku krátkodobého kontaktu s inou kultúrou formou 6-12 mesačného študijného alebo pracovného pobytu?	
Čiastkové výskumné otázky	Otázky do rozhovoru
Ako prebieha akulturácia u mladých dospelých zo Slovenska počas pobytu v inej kultúre?	Ako prebiehal váš prvý kontakt s inou kultúrou? Ako ste sa cítili v prvých týždňoch / mesiacoch? V akých situáciách ste si najviac uvedomovali odlišnosť obidvoch kultúr? Ako sa ďalej vyvíjal váš pobyt? Ako dlho vám trvalo prispôsobiť sa novému kontextu? Čo považujete za najväčšie milníky vášho pobytu? Ako ste vnímali svoj odchod späť na Slovensko? Čo ste cítili, keď ste sa chystali vrátiť späť na Slovensko? Čo vám najviac mohlo chýbať? Na čo ste sa tešili?
Aké procesy akulturácie prebiehajú u mladých dospelých po návrate do ich pôvodnej kultúry?	Ako vyzeral váš návrat na Slovensko? Čo vám najviac utkvilo v pamäti, z toho, čo sa dialo v nasledujúcich týždňoch / mesiacoch? Ako prebiehala adaptácia na Slovensko?

Čiastkové výskumné otázky	Otázky do rozhovoru
Aké zvládacie mechanizmy najčastejšie využívajú mladí dospelí pre zvládnutie procesov akulturácie?	<p>Ako ste sa pripravovali na pobyt v cudzine? Čo z toho, čo ste robili pred odchodom, Vám pomohlo lepšie zvládnuť tento pobyt? Čo vám najviac pomohlo zvládnuť váš pobyt v cudzej krajine?</p> <p>Ktoré situácie boli pre vás najväčšou výzvou počas pobytu?</p> <p>Ako ste boli v kontakte s blízkymi ľuďmi zo Slovenska?</p> <p>Čo vám najviac pomohlo zvládnuť obdobie po návrate na Slovensko?</p> <p>Ktoré situácie boli pre vás najväčšou výzvou po návrate?</p> <p>Ako vyzeral váš kontakt s ľuďmi, s ktorými ste sa spoznali počas svojho pobytu v cudzej krajine?</p>
K akým trvalejším zmenám v psychike dochádza u mladých ľudí po zážitku kontaktu s inou kultúrou?	<p>Nakoľko vás táto skúsenosť pobytu v zahraničí zmenila?</p> <p>V ktorých oblastiach boli tieto zmeny najvýraznejšie?</p>

Cieľovou skupinou zrealizovaného kvalitatívneho prieskumu boli podľa Berryho členenia migrujúcich populácií krátkodobí migranti (tzv. sojourners), keďže v prípade respondentov išlo o krátkodobé pôsobenie v zahraničí, ktoré nepresiahlo 12 mesiacov. Respondentmi boli traja mladí dospelí, ktorí sa v priebehu roka 2016 vrátili so zahraničného študijného pobytu – R1 (muž, 24 r.) v Nemecku, R2 (žena, 27 r.) v Indonézii a R3 (žena, 26 r.) v Indonézii. Po zrealizovaní rozhovorov a prepise zvukových záznamov bola ich analýza robená metódou tématickej analýzy.

Daný prieskum sa zameriaval na detailné skúmanie procesov akulturácie počas celého pobytu, čo možno považovať za jednu z prvých cielených výskumných aktivít zameraných na skúmanie tohto fenoménu v našom kontexte. Materiál získaný z rozhovorov je pomerne obsiahly. Výsledky prezentované v tomto článku prestavujú len prvotné výstupy z rozsiahlejšeho výskumu, ktorý stále prebieha a sú zamerané hlavne na priebeh akulturácie počas zahraničného pobytu (výskumná otázka 1). Ostatné výsledky budú prezentované len indikatívne, lebo sú predmetom prebiehajúcej analýzy.

2.2 Zhrnutie výsledkov kvalitatívneho prieskumu

VO1: Priebeh akulturácie počas pobytu v zahraničí

Na základe analýzy bolo možné identifikovať u všetkých respondentov v rámci zahraničného pobytu štyri obdobia, ktoré majú svoje jasné charakteristiky a možno ich začleniť vo vzťahu k príchodu do cudzej kultúry alebo k odchodu z nej. Prvým

obdobím bolo obdobie niekoľkých dní bezprostredne po príchode do zahraničia, keď respondenti boli nútení riešiť úplne základné veci v novej krajine a boli konfrontovaní so základnými odlišnosťami kultúrneho kontextu. Pričom blízkosť alebo odlišnosť kultúrneho kontextu mala priamy dosah na intenzitu prežívania. Druhá etapa trvala niekoľko týždňov až dva-tri mesiace a počas nej zahraniční študenti boli nútení sa detailnejšie oboznámiť s miestnym prostredím a zabezpečiť si základné podmienky pre dlhodobejšie fungovanie v ňom. Tretia etapa trvala asi najdlhšie a bolo to obdobie sústredenia sa na hlavné zameranie pobytu – štúdium, kedy akulturácia prebiehala predovšetkým v rámci každodenných situácií spojených so štúdiom. Obdobie niekoľko týždňov pred odchodom zo zahraničia bolo identifikované ako posledná výrazná etapa v rámci pobytu. Študenti sa už viac zameriavalí na odchod z novej kultúry späť na Slovensko, pričom to bolo sprevádzané mnohými zmenami, tlakom dokončiť veci, nostalgiou či pocitom tranzície. Napriek tomu, že boli identifikované podobné etapy, u každého z respondentov prebiehali odlišne. V nasledujúcej časti bude každé z období samostane popísané a budú identifikované ich kľúčové charakteristiky.

Etapa 1: Prvotný kontakt s cudzou kultúrou

Všetci respondenti uvádzajú, že prvý kontakt s odlišnou kultúrou bol v nejakej miere sprevádzaný emóciami, pričom reakcia v prípade viac odlišnej kultúry bola výraznejšia. Toto obdobie trvalo niekoľko dní po príchode do cudzej kultúry. R1 popisuje ako svoje hlavné pocity po príchode do Nemecka rešpekt a očakávanie. Po prvom kontakte (zápis, príchod na internát, začiatok semestra) bol plný očakávania „že aké to celé bude“. V rámci úvodného obdobia využíval organizované akcie univerzitou (napr. „city rallye“), ktoré mu umožnili spoznať nových ľudí. Vďaka efektu snehovej gule a nabaľovania nových kontaktov sa mu nasledne podarilo vytvoriť ďalšie nové vzťahy.

Naproti tomu pre R2 bol prvý kontakt s Indonéziou väčší šok („preplnené niekoľkomiliónové mesto, doprava bez metra, preplnené ulice, hrozné zápchy a strašné znečistenie až hmla, vonku teplo a v hoteli ‚vypeckovaná‘ klíma“). Vyvolalo to v nej hrozný, klaustrofobický pocit a pocit, že si nevie oddýchnuť. Pri prvom kontakte s mestom, kde mala dlhodobo pôsobiť, si uvedomila výrazný pocit závislosti od iných v prostej situácii kúpy SIM karty do telefónu. R2 nevedela miestny jazyk, upratovačka zase po anglicky, musela jej plne dôverovať vo všetkom – ani cez cestu nedokázala prejsť sama a navyše stánok vyzeral tiež podvodne (hoci až neskôr zistila, že je to bežný miestny štandard).

Prvý kontakt s kultúrnou a náboženskou odlišnosťou vyvolal v R3 zneistenie svojho rozhodnutia ísť tam študovať („no a už, keď som sa pozrela z lietadla na Jakartu, tak som videla samé mešity, tak som si začala hovoriť, že to bolo..., že ja som sa naozaj rozhodla tam ísť v podstate“). Prejavoval sa tiež únavou a aj strachom. Od začiatku ju

však upokojovalo vedomie, že tam stretne aj iných Slovákov a že veľa ľudí aj z iných krajín je v podobnej situácii, keďže trávili prvé dva dni spolu. Bolo tam veľa vecí, ktoré v tom období museli riešiť – nájsť ubytovanie do 3 dní, lebo na také obdobie mali zaplatený ešte hotel cez školu / štipendijný program, čo považovala za veľké šťastie oproti iným účastníkom programu.

Etapa 2: Úvodné obdobie prispôsobovania sa po príchode do zahraničia

Respondenti sa zhodli na tom, že úvodné obdobie trvalo jeden až tri mesiace, pričom prebiehalo u každého z nich odlišne. Súviselo to s nastavením celého pobytu (napr. zabezpečenie ubytovania pred odchodom zo Slovenska alebo až po príchode do cieľovej krajiny) a tiež s kultúrnou odlišnosťou cieľových krajín (kresťanské Nemecko vs. muslimská Indonézia). Pre R1 v Nemecku boli prvé tri týždne jednoduché, nezažíval skoro nič negatívne, ani mu nechýbal až tak veľmi domov. Zmena nastala až po nejakých dvoch-troch mesiacoch, keď mu už domov chýbať začal.

Naproti tomu pre R2 bol tento čas obdobím prvotného chaosu. Popisuje celé spektrum chaotických situácií, ktoré súviseli s bývaním a vzťahmi s potenciálnymi či reálnymi spolubývajúcimi. Až po získaní trvalejšieho miesta na bývanie prišla zmena aj v celkovom pocite – „áno, som tu a proste môžem si zariadovať veci, ktoré mám“. Avšak hned za tým nasledovala nutnosť zorientovať sa v priestore, aby si v rámci domu mohli zabezpečiť základné veci – spanie, jedlo či nákupy v supermarketu. Podľa R2 toto úvodné obdobie tiež trvalo asi dva až dva a pol mesiaca. V rámci neho bolo nutné ešte zvládnúť ďalšiu zručnosť, ktorá bola nevyhnutná pre život v miestnom kontexte – naučiť sa jazdiť na motorke.

Priznáva, že to bola pre ňu stresujúca skúsenosť („Tí indonézski študenti nám... ich motorky proste iba tak požičali a potom sme po tom areáli, sme tam skúšali. Ale ja som sa tak bála no, že, že som sa úplne klepala. A oni ma chceli prísť podržať, že si mysleli, že spadnem, ale nespadla som.“). Stres prežívala nielen kvôli tomu, že to bola nová vec, ale aj kvôli objektívnym požiadavkám miestneho prostredia – nevyhnutnosť priestorovej orientácie, kľukaté ulice, všetko podobné či chýbajúce výrazné orientačné body – a tiež kvôli jej osobným nedostatkom – zlá orientácia v priestore, neschopnosť si vytvoriť kognitívnu mapu priestoru a slabá schopnosť zapamätať si miesta. Veľakrát sa strácala, keď niekam šla, ale nakoniec sa zmierila s komplikovanosťou cestovania aj orientácie v miestnom kontexte („akože s tým, že viem, že taká som, tak som sa stratila a našla, no“).

R3 popisuje, že prvý kontakt v jej prípade trval 2-3 týždne. Na začiatku sa R3 snažila zvládať v prvých týždňoch všetko hned pri vybavovaní bežných, každodenných vecí – hned chceli všetko riešiť, hned chceli vidieť výsledky. Postupne sa však tento prístup zmenil a museli si uvedomiť, že stačí zvládať aj jednu úlohu na deň, pretože viac aj tak nestihnú. A až potom spomalili, čo sa týkalo riešenia vecí, nákupov,

ubytovania, učenia sa jazdy na motorke (skútri v protismere a v miestnej premávke). Až po niekoľkých týždňoch sa odvážili ísť nakúpiť veci do supermarketu do centra – potraviny aj vybavenie kuchyne. To ich však tak vyčerpalo, že následne pol dňa prespali aj kvôli stresu z motorky.

Ako jednu zo základných kultúrnych odlišností vnímala schopnosť vyjednávať, čo je pre miestnu kultúru typické, avšak menej už pre slovenskú. Navyše pri snahe získať ubytovanie poprosili o pomoc miestnych študentov, pričom narazili na ďalšie obmedzenie súvisiace s inými kultúrnymi zvykmi: prílišný rešpekt pri komunikácii s niekým s vyšším spoločenským postavením. Dohodnutie nájomného museli nako-nieč zvládnúť samé a základné podmienky boli v konečnom dôsledku akceptovateľné aj pre nich a nielen pre miestneho majiteľa. Medzi ďalšie kultúrne odlišnosti patrilo nastavenie miestnych vyjsť v ústrety druhej strane za každú cenu a tiež ich rozdielny prístup k riešeniu praktických situácií v porovnaní s tým, na ktorý bola zvyknutá v Európe.

Etapa 3: Obdobie po úvodnom prispôsobení sa novému kontextu

Po období prvotného prispôsobovania sa novému kultúrnemu kontextu nastalo obdobie pomerne normálneho fungovania, keď sa ako študenti museli venovať svojmu primárному cieľu – štúdiu. V rámci daného procesu zápasili so štandardnými situáciami, ktoré museli riešiť (výber predmetov či splnenie podmienok v rámci štúdia), ale aj neštandardnými (zdravotné problémy). Toto obdobie vnímali v niečom odlišne, ako by sa dalo predpokladalo na základe existujúcej teórie akulturačného stresu (Berry, 2006).

R1 celkovo vnímal štúdium ako ťažké, avšak komunikáciu, štúdium v anglickom jazyku či spoznávanie nových ľudí bolo pre neho jednoduché. Prisudzuje to čiastočne univerzitnému prostrediu, ktoré je odlišné oproti normálnemu prostrediu tým, že ponúka veľa príležitostí na vytváranie nových vzťahov. Priznáva, že stresujúcim faktorom bola pre neho na Slovensku nepoznaná multikultúrnosť. Výraznejšie si tento fenomén v Nemecku začal uvedomovať až po niekoľkých mesiacoch pobytu a vyzvalo to v ňom túžbu vrátiť sa domov. Malú mieru stresu prežíval aj v rámci univerzity pri vybavovaní si vecí do školy, avšak – paradoxne – celkovo úroveň stresu bola menšia ako v podobnej situácii na slovenskej vyskej škole. Podľa R1 systémové podmienky v rámci univerzity pôsobili práve tak, že znižovali stres: „tam to fungovalo proste lepšie, že tam som bol vždycky objednaný na presný čas, kedy mám prísť a vedel som, že keď tam vtedy prídem, tak... tak nemusím čakať; [študijný poradca] čo slúbil, tak to dodržal a, a akože vedel poradiť vo všetkom a bol taký, že ochotný, čiže to bolo v pohode“.

Po prvom období udomácnenia sa R2 vnímala ako ďalší milník to, keď sa začala viacej angažovať v škole („som začala rozmyšľať, čo ďalej môžem robiť, akoby nejaké

aktivity“). Samotné fungovanie školy vnímala na rozdiel od skúsenosti R1 ako nefunkčné, preto začala objavovať, aké má možnosti rozvoja a iných aktivít (napr. na katedre televízie alebo robiť bábkové divadlo). Samotné typické miestne divadlo ju veľmi nezaujalo, páčili sa jej len také divadelné hry, ktoré umožňovali spracovávať aktuálne spoločensko-kritické trendy. Skúšala aj ďalšie možnosti, ako využiť čas počas svojho pobytu v Indonézii – napr. dobrovoľníctvo v časopise cez kontakty na Slovensku, pre ktorý začala fotiť a písat. Zúčastňovala sa tiež točenia filmov so spolužiakmi, avšak ona tam mohla len fotiť, inak ju spolužiaci nezapojili (napriek tomu, že na Slovensku študuje filmovú réžiu). Potom sa však rozhodla robiť aj niečo vlastné – písat blogy. R2 vyskúšala viaceru aktivít, uvedomovala si, že by ju hnevalo, keby tam nič nerobila. Späťne však vníma, že viaceré so svojich aktivít nedotiahla úplne do konca.

R2 spochybnila predpoklad, že by zahraničný pobyt bol pre ňu náročný. Na jednej strane náročnosť spočívala v konfrontácii s odlišnosťami inej kultúry. Ale – paradoxne – pre ňu bolo v niečom ľahšie žiť v Indonézii ako na Slovensku. Hlavný dôvod bol, že tam nemusela nikomu nič dokazovať, stačil jej len status, že bola „biela“. Taktiež nebola vystavená sociálnemu tlaku, ktorý by ju nútíl neustále podávať nejaký výkon.

No, že tam som nič nemusela. Že ja som dostala tých zopár korún každý mesiac, za ktoré som vedela prežiť... Nemusela som riešiť, nemusela som ani pracovať, nemusela som... Hlavne mám pocit, že tu je oveľa väčší tlak na to, že nejak sa posúvať, niečo tvoriť, niekam napredovať, podávať nejaké výsledky, byť niekým akože na najakej intelektuálnej úrovni, niekým v spoločnosti. A tam som bola niekým už len tým, že som bola biela a to proste úplne stačilo. Že som bola biele dievča a už som bola proste najkrajšia na svete akože, keď som si išla kúpiť banány alebo čo akú hlúpost. Ale nič som tam nemusela, akože že všetky tie veci, čo som tam riešila, tak boli také nezáväzné... Aj keď som si ja vymyslela nejaký svoj projekt, tak to bolo iba moje... nikto proste od toho nezávisel.

Pre R3 bolo miľníkom, keď sa spojila s nejakými miestnymi kontaktmi, ktoré získala cez slovenských známych, a začala cestovať. Časovo ten zlom nastal tretí – štvrtý týždeň (hoci R3 si nie je úplne istá časovým začlenením). Ďalšia fáza bola pre ňu tak otvorením sa skúsenostiam a cestám, hoci toto obdobie vnímala v kontraste s ostatnými dvoma respondentmi aj ako celkom náročné a vyčerpávajúce. Neskôr si však povedala, že sa potrebuje ukludniť a zabývať, aby bola v poriadku.

Spôsob miestnej prípravy (predovšetkým na výletoch) bol pre ňu pomerne stresujúci – na motorke aj autom. Najťažšie bolo počas pobytu prekonáť samú seba a svoje „zvyky“ (t.j. strachy, fóbie), ktoré má vybudované aj vďaka rodinnému prostrediu. Boli to strachy a fóbie z hygieny aj cestovať v aute, keď šoférujú iní ľudia. Išla na pobyt

s tým, že ona nechce byť taká. Chce prekonať samú seba a zbaviť sa svojich zvykov, čo si počas pobytu aj potvrdila, že sa to dá.

Po niekoľkých mesiacoch si R3 zmenila tiež zameranie svojho štúdia na univerzite. Pôvodne sa chcela naučiť nejaké miestne remeslo (prijali ju na textil), to si po čase zmenila na hudbu, a to sa jej veľmi páčilo. Avšak v jej „nažhavení na školu“ ju zastavili opakované zdravotné problémy, ktoré ju zneistili z hľadiska jej pôsobenia v Indonézii. Neumožnili jej už viac cestovať na dlhšie výlety ani do odľahlých oblastí.

Etapa 4: Obdobie pred odchodom z cudzej kultúry

Ďalším miľníkom v rámci zahraničného pobytu, na ktorom sa zhodli všetci respondenti, bolo obdobie pred odchodom – posledný približne jeden až dva mesiace. Vtedy dochádzalo k viacerým zmenám v kontexte aj vo vzťahoch, ktoré ovplyvnili ich emocionálne nastavenie (negatívne naladenie, nervozita, nostalgia, emocionálny dištanc, strach, stres, smútok) aj vnímanie (zhoršenie situácie, tranzitórne obdobie, percepcia súčasnosti cez prizmu odchodu).

R1 vnímal, že protichodnosť a nevyhnutnosť kontextuálnych faktorov mohla ovplyvniť jeho negatívnejšie emocionálne naladenie a celkové vnímanie pobytu na konci (leto – nutnosť chodiť do školy; jún – upršané počasie; „už som chcel byť doma“ – „musel som byť ešte tam“). Pre R1 bolo obdobie na konci pobytu náročné, pričom to mohlo byť spôsobené aj zmenami vo vzťahoch: jeden kamarát Slovák odišiel domov skôr; s druhým kamarátom zo Slovenska sa stretával menej; tiež zmenil okruh priateľov („už som sa nestretával s tými ľuďmi, s ktorými som sa stretával počas toho prvého semestra, lebo niektorí tam už vlastne písali len záverečnú prácu buď bakalárku alebo diplomovku a už som bol v kontakte s inými ľuďmi“). Celkovo sa situácia podľa R1 zmenila v druhom semestri k horšiemu v porovnaní s prvým semestrom („už to bolo proste také iné a nie až také dobré jak ten prvý semester asi“).

Aj R2 vníma ako prelomové obdobie čas pred odchodom z Indonézie. Ako sa blížil odchod, boli veci, z ktorých bola nervózna – predovšetkým spôsob fungovania v ich dome, kde bývali s dievčatmi. Uvedomovala si odlišnosť ich životných štýlov a tiež fakt, že počas pobytu si vytvárala dištanc od niektorých ľudí. Akoby sa chcela vymedzovať voči niečomu, čo sa jej tam nepáčilo, hoci ona sama nemala oporu v iných vzťahoch a na niektoré veci bola samotná. Zlomový bod nastal približne mesiac pred odchodom, keď sa niečo v nej zmenilo a prestala k nim pristupovať s hodnotením („tak som sa do toho uvoľnila, že som začala tých ľudí brať ako...aj týchto európskych, aj tých indonézskych, tak ako... bez hodnotenia nejako“), čo následne viedlo k zmene a prehĺbeniu vzťahov. A keď nastala daná zmena, uvedomila si, že je silnejšia, pretože môže robiť, čo chce, a pritom sa nemusí voči ostatným vymedzovať.

Obdobie pred návratom prirovnáva R2 k pocitu, v ktorom sa prelína prítomnosť zároveň s minulosťou („žiješ...no, že si v nejakej prítomnosti, ale...už tú prítomnosť

vnímaš v tom istom momente ako minulosť“). Hlavný pocit, ktorý preživala, bola nostalgia – avšak bez zármutku – „pretože máš vidinu tej budúcnosti, ktorá bude... že zmena z obidvoch strán“. Samotný pocit „medziobdobia“ podľa R2 môže byť aj návykový. Zamýšla sa nad tým, že je to osloboďujúci pocit, keď je človek nútený sa neviazať ani na to, čo bolo, ani na to, čo bude. Všetky veci okolo seba v tomto období vnímala R2 práve cez prizmu svojho „osloboďujúceho pocitu neviazania“ – pri prechádzaní cez oblúbené miesta, jazde na motorke, stretávaní známych miestnych ľudí, či jedení miestnych oblúbených špecialít.

Podľa mňa ľudí veľakrát zväzuje to, že...že si...ako je nám prirodzené, že sa naviažeme na veci... Je nám prirodzené, že sa naviažeme na mesto, na ľudí, na nejaké činnosti..., že sme nervózni, keď to nejde podľa nášho plánu. A zrazu, keď to všetko máš opustiť a niečo ďa... Akože vieš približne, čo ďa čaká, ale nevieš, ako sa budeš cítiť v tom, k čomu sa vrátiš a akí budú tí ľudia. Možno, že máš aj strach, ale vlastne sa aj tešíš... Tak hrozne osloboďujúce to je, že...také no neviažeš sa prosté na...ani na to, čo bolo, ani na to, čo bude, lebo nemôžeš ani na jedno. Že ako keby nemáš ani to, ani to.

R2 sa cielene snažila neviazať ani nelúčiť. Rozlúčkové darčeky dala len pári miestnym ľuďom, nerobila ani goodbye party. Len kamáratí ju nakoniec donútili k rozlúčkovej večeri, čo nakoniec späťne zhodnotila, že bolo veľmi prijemné a v pohode. Zdôrazňovala však, že táto tendencia nelúčiť sa je pre ňu typická.

R3 vnímalu ako prelomové obdobie asi mesiac pred odchodom, keď už pocitovo si začala uvedomovať, že sa tam necíti dobre ani bezpečne. Cítila strach, stres aj smútok a túžila cítiť sa bezpečnejšie.

No... ja som sa asi taký mesiac už...som mala pocit, že už je naozaj čas odísť... Nejak som sa... prestala som sa cítiť dobre. Neviem prečo... Neviem úplne definovať, prečo... Ja som... možno na mňa doľahlo taký ten strach zo všetkého, lebo tam naozaj bolo toľko tých hrozieb reálnych. Nielen z pohľadu mojej mamy, ale... reálne tam mohla hocikedy vybuchnúť sopka. Tie lietadlá tiež nevyzerali bohvieako a na ceste každodenne stres na tých motorkách... Akože ja rada šoférujem, veľmi... aj ma to bavilo aj tam a – musím zaklopať – že som nemala žiadnu nehodu. Ale celé toto také vypätie na mňa doľahlo ten posledný mesiac. Už som naozaj chcela odísť a cítiť sa tak bezpečnejšie a...ale potom už samozrejme posledný týždeň už som začala byť smutná trošku.“

Posledné dni pred odchodom z Indonézie cítila smútok zo straty nového „domova“, ktorý si vytvorila v novej kultúre. Začala si uvedomovať, že toto obdobie je

neopakovateľné a ak sa tam náhodou vráti, tak už len na návštevu. „V podstate celkovo tá kultúra, že z nej odídem a že už nebudem do nej patriť... Vlastne ani som možno ani nepatrila. Ale akože tam už nebudem tak doma, ako som bola práve vtedy. Lebo teraz už, keď prídem do Indonézie, keby som prišla ešte niekedy, tak tam už budem len ako turista.“ Napriek tomu, že iní si predĺžili pobyt, ona si to nechcela vybaviť.

3 Záver

Pri sledovaní výrazného nárastu počtu študentov, ktorí strávia časť alebo aj celé štúdium v zahraničí, možno konštatovať, že celkovo sa proces krátkodobej migrácie stáva výrazným fenoménom našej súčasnosti. Jeho detailné skúmanie je preto nevyhnutným predpokladom pre lepšie pochopenie psychologických procesov, ktoré prebiehajú na úrovni jednotlivcov, ktorí takýto pobyt absolvujú.

Prvotné výsledky prebiehajúcej kvalitatívnej štúdie v niečom potvrdzujú teoretické predpoklady o procesoch akulturácie vychádzajúce z Berryho teórie akulturačného stresu (napr. zvýšený stres po príchode do cudzej kultúry či postupné adaptovanie sa na novú kultúru). Avšak viaceré vyjadrenia respondentov priamo protirečia teoretickým predpokladom, pretože spochybňujú spájanie stresu s cudzou kultúrou. V prípade R1 lepšia organizovať vysokoškolského prostredia v Nemecku priamo znížovala stres v porovnaní s podobným kontextom na Slovensku. Naproti tomu vysoko hodnotený status belošky v Indonézii pôsobil na R2 protektívne. R2 úroveň stresu celkovo vnímala ako nižšiu v porovnaní so Slovenskom, kde spoločenský kontext vytvára neprestajný tlak na podávanie výkonov. Zaujímavé bude sledovať, nakoľko toto spochybnenie sa bude vyskytovať aj v ďalších rozhovoroch v rámci prebiehajúceho výskumu.

Dáta, ktoré boli predmetom analýzy, sa len v malej miere týkali procesov sociálneho učenia, ktoré sú základom Wardovej prístupu kultúrneho učenia. Z tohto dôvodu ich nebolo možné vyhodnotiť z hľadiska prístupov sociálneho učenia. Avšak predbežná analýza ostatných častí rozhovorov indikuje výraznú dôležitosť komunikácie, komunikačných zručností a sociálnych vzťahov pre úspešné zvládnutie akulturačných procesov v cudzej kultúre. Taktiež skúsenosť s cudzou kultúrou, zdá sa, je hodnotená pozitívne z hľadiska podpory sebapoznania a osobnostného rozvoja. Môže tiež prispievať k porozumeniu globálnym problémom ako aj otvoreniu nových obzorov z hľadiska budúcnosti.

S ohľadom na ďalšie kroky vo výskume – analýza údajov z ďalších častí rozhovorov s danými respondentmi ako aj po realizácii väčšieho počtu rozhovorov s inými jednotlivcami – bude zaujímavé zistiť, nakoľko môžu byť zistenia z tejto analýzy všeobecnejšie vnímaným akulturačným procesom. Nasledujúci výskum by sam mal tiež intenzívnejšie zameriavať na prvky sociálneho učenia u skupiny krátkodobých migrantov a dosah sociálneho učenia na zvládanie procesov akulturácie vo všeobecnosti.

Rovnako výsledky podrobného skúmania procesov akulturácie na úrovni jednotlivcov môže prispieť k detailnejšiemu zhodnoteniu vplyvu zahraničných študijných pobytov na budovanie medzikultúrnych komunikačných zručností, osobnostný rozvoj mladých dospelých ako aj zmenu sociálnej dynamiky vo vzťahoch po návrate do domácej kultúry.

4 Použitá literatúra

- Berry, J. W. (2006). Stress perspectives on acculturation. V D. L. Sam, & J. W. Berry, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (strany 43-57). New York: Cambridge University Press.
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2010). Acculturation, discrimination, and adaptation among second generation immigrant youth in Montreal and Paris. *International Journal of Intercultural Relations*, 4(3), 191-207.
- Berry, J. W., & Sabatier, C. (2011). Variations in the assessment of acculturation attitudes: Their relationships with psychological wellbeing. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 658-669.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. H. (2006). Immigrant youth: Acculturation identity, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 55(3), 303-332.
- Bhatiaa, S., & Ram, A. (2009). Theorizing identity in transnationa and diaspora cultures: A critical approach to acculturation. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 140-149.
- Bourhis, R. Y., Moise, L. C., Perreault, S., & Senecal, S. (1997). Toward and Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach. *International Journal of Psychology*, 32, 369-386.
- Dewaele, J.-M., & Stavans, A. (2014). The effect of immigration, acculturation and multicompetence on personality profiles of Israeli multilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 18(3), 203-221.
- Gaultier, S., & Yahhaoui, A. (2015). Impacts intergénérationnels des processus d'interculturation au travers des mécanismes de défense et stratégies de coping. Etude comparative auprès de 479 étudiants d'université. *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, 63, 44-52.
- Geeraert, N., & Demoulin, S. (2013). Acculturative Stress or Resilience? A Longitudinal Multilevel Analysis of Sojourner's Stress and Self-Esteem. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(8), 1241-1262.
- Guerraoui, Z. (2009). De l'acculturation à l'interculturation : réflexions épistémologiques. *L'Autre*, 10(2), 195-200.
- Horenczyk, G., Jasinskaja-Lahti, I., Sam, D. L., & Vedder, P. (2013). Mutuality in Acculturaion Toward an Integration. *Zeitschrift für Psychologie*, 221(4), 205-213.
- Chirkov, V. (2009). Critial psychology of acculturation: What do we study and how we study it, when we investigate acculturaion? *Internation Journal of Intercultural Relations*, 33, 94-105.
- Kostohryz, K., Wells, P. C., Wathen, C. C., & Wilson, D. (2014). More Than a Vacation: Exploring the Impact of Reentry for International Sojourners. *Journal of Mental Health Counseling*, 36(4), 315-327.

- Kus-Harbord, L., & Ward, C. (2015). Ethnic Russians in Post-Soviet Estonia: Perceived Devaluation, Acculturation, Well-Being, and Ethnic Attitudes. *International Perspectives in Psychology: Research, Practice, Consultation*, 4(1), 66-81.
- Lopez-Class, M., Castro, F. M., & Ramirez, A. G. (2011). Conceptions of acculturation: A review and statement of critical issues. *Social Science & Medicine*, 72, 1555-1562.
- Mana, A., Orr, E., & Mana, Y. (2009). An Integrated Acculturation Model of Immigrants' Social Identity. *The Journal of Social Psychology*, 149(2), 450-473.
- Masgoret, A. M., & Ward, C. (2006). Culture learning approach to acculturation. In D. L. Sam, & J. W. Berry, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (strany 58-77). New York: Cambridge University Press.
- Rudmin, F. (2009). Constructs, measurements and models of acculturation and acculturative stress. *International Journal of Intercultural Relations*, 33, 106-123.
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (2006). *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. New York: Cambridge University Press.
- Van Oudenhoven, J. P., & Ward, C. (2013). The Implications of Transnationalism and Demographic Changes for Immigrant Acculturation. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 23, 81-97.
- Yoon et al. (2012). Social Connectedness, Discrimination, and Social Status as Mediators of Acculturation/Enculturation and Well-Being. *Journal of Counseling Psychology*, 59(1), 86-96.
- Yoon, E., & Langrehr, K. (2011). Content Analysis of Acculturation Research in Counseling and Counseling Psychology: A 22-Year Review. *Journal of Counseling Psychology*, 58(1), 81-96.

5 Kontakt na autora

Daniela Olejárová
Masarykova Univerzita v Brně
Fakulta sociálních studií
Katedra psychologie
Joštova 10
602 00 Brno
Email: 416522@mail.muni.cz
Školitel: Prof. PhDr. Petr Macek, CSc.